

ÖNCE ANADİLİ

Getronagan Ermeni Lisesi

Önce Anadili

Getronagan Ermeni Lisesi

Eylül 2013

Bu çalışmada güdülen amaç çiftdillilik ve çiftdilli eğitim hakkında farkındalık yaratmak, anadilinin öneme vurgu yapmak ve Ermeni okullarının eğitim kalitesinin artırılmasına katkıda bulunmaktır. Kitapçığın hazırlanmasında Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün (DİSA) *Önce Anadili* broşür serisi metinlerini kullanıp yararlandığımız temel kaynak oldu.

Koordinatör
Mehmet Şerif Derince

Çalışma grubu
M. Şerif Derince ve Getronagan Felsefe / Dil Grubu Öğretmenleri
Ani Paylan, Tina Kopma / Aras Sarıçoban, Lizet Bayram Eren,
Selin Keşişoğlu Atasev, Silva Kuyumcuyan

Grafik
Alen Taşcıoğlu

Fotoğraflar
Mıgırdiç Arzıvyan ve okul arşivleri

Getronagan Ermeni Lisesi
Kemeraltı Caddesi Sakızcılar Sokak No:1, Karaköy-İstanbul
Tel: (0212) 244 05 03 Fax: (0212) 251 05 14
E-mail: getronagan@getronagan.k12.tr
Eylül 2013, İstanbul

İçindekiler

Çiftdillilik, Dil Gelişimi ve Dil Eşiği...	5
Çiftdilliliğin Sağladığı Avantajlar...	7
Anadili Temelli Çiftdilli Eğitim Neden Önemlidir?...	8
Anadili Temelli Çiftdilli Eğitim İçin Somut Öneriler...	9
Erken Yaşta Dil Öğreniminin Önemi...	12
Anadili Gelişiminde Aile Büyüklerinin Rolü...	13
Çiftdilli Öğrencilerin Üçüncü Dil Olarak İngilizce Öğrenmesi...	14
Ekleyici Çiftdilliliğe Karşı Eksiltici Çiftdillilik...	15
Anadili Temelli Çokdilli Eleştirel Eğitimin Potansiyeli...	16
Anadili ile İlgili Temel Kavramlar...	18
Kitapçıkta İsmi Geçen Biliminsanları...	20
Anadili ve Çiftdillilik ile İlgili Başlıca Türkçe Kaynaklar...	20

Anadilimizi sorgulayabilir miyiz...?

Doğal ortamlarda doğal bir araç olarak öğrenilmesi gereken ama bugün artık çoğumuzun çeşitli nedenlerle öğrenemediği, konuşamadığı Ermenice, kimilerince “Ne işe yarar ki!” diyerek, dile hâkim olanlarca da çoğunlukla kutsanarak anılıyor duygu dünyalarımızda...

Çocuklarımıza çağdaş, eleştirel, çokdilli akademik bir eğitim vermeye çabalarken Ermeni ailelerinin, Ermeni okullarının anadili temelli eğitimden gittikçe uzaklaştığını gözlemekteyiz.

Bu konudaki kaygılarımız bizleri çözüm arayışına iterken çalışmalarımızın meyvesi bu kitapçık oldu.

Anadili, çiftdillilik, çokdillilikle ilgili uzman kişilerin eserleri incelenerek hazırlanan bu kitapçığın, veli, öğretmen, yönetici... toplumumuzun tüm kesimlerine yararlı olacağı düşüncesiyle ve artık dünyamızda hiçbir dilin, hiçbir kültürün yok olmaması dileği, çoğunluğun ve ilgililerin bu hususta gerekli hassasiyeti göstereceği umuduyla...

Getronagan Ermeni Lisesi Müdürlüğü

Ermeni ailenin çocuđu Gigi'nin hayat hikayesinden...

Gigi'nin anne ve babası 20. yy'ın başında İstanbul'da Ermenice, Türkçe ve Fransızca (okulda Fransız rahip ve rahibelerden öğrenmişler) konuşuyorlardı. Hatta annesi Rum arkadaşlarından Rumcayı duyarak öğrenmişti.

Fransa'da, Gigi evde büyükanne ve büyükbabasının konuştuğu Türkçeyle büyür. Evde Ermenice konuşulmadığı ve evlerine Ermenice bilen misafir gelmediği için Gigi Ermeniceyi konuşamaz. Sadece kulaktan dolma birkaç deyim bilmektedir.

Ailesi Gigi'nin Ermeniceyi okulda değil, tek başına öğrenmesine karar verir ve bir öğretmen eşliğinde Gigi derslere başlar. Öğretmen tamamen eski bir yöntemi takip eder. Kelimeleri vermeden harfleri ezberletir, cümleleri vermeden kelimeleri okutur. Böylece "yazı", "konuşma"dan önce gelir.

Bu, dili yaşayarak, duyarak ve konuşarak öğrenmeye tamamen zıt bir yöntemdir. Gigi bu yöntemle hiçbir şekilde Ermenice öğrenemez. Aslında Gigi'nin annesi İstanbul'da Rumcayı yazarak değil konuşarak, arkadaşlarıyla iletişime geçerek öğrenmiştir. Ama bu yöntemi oğlunda uygulamaz.

Bir dil ancak konuşarak ve duyarak öğrenilir ve canlı kalır.

(Gilbert Dalgalian, *Enfances plurilingues, Témoignage pour une éducation bilingue et plurilingue*, L'Harmattan, Paris 2000.)

Çiftdillilik, Dil Gelişimi ve Dil Eşiği

Türkçenin ve prestijli yabancı dil olarak İngilizcenin diğer tüm dillerin üzerinde bir konuma sahip olduğu Türkiye’de bazı Ermeni anne-babalar, çocuklarını Ermenice-Türkçe eğitim verilen Ermeni okullarına gönderseler de, bu okullarda daha çok Türkçe ve İngilizce eğitime ağırlık verilmesini talep etmektedirler. Genelde anadilinin önemini yeterince bilmeyen bazı öğretmenler de öğrencilerin egemen diller hangileri ise onlara ağırlık vermeleri gerektiğini savunabilmekte, bunun “öğrencilerin ihtiyacı” veya “onların çıkarı için” olduğunu ileri sürmektedirler. Farklı ülkelerde, özellikle azınlık toplumlara mensup öğrenciler ile ilgili araştırmaların bulgularında da rastlanan bu yaklaşıma göre öğrenciler eğitimde, toplumsal yaşamda ve ekonomik hayatta başarılı olabilmek için toplumun egemen diline ve Batılı prestijli dillere azamî ölçüde maruz kalmalıdır. Öğrencilerin okulda veya okul dışında Türkçe konuşmaları istenirken ve benzer şekilde anne-babalarına da çocuklarıyla Ermenice yerine Türkçe veya biliyorlarsa İngilizce, Fransızca gibi dilleri konuşmaları salık verilirken, bu yolla öğrencilerin bu dilleri daha iyi öğrenecekleri ve sınavlarda da daha başarılı olacakları varsayılıyor.

Dil eğitimi literatüründe “ayrılan vakit” (*time on task*) olarak adlandırılan bu varsayım, okul dilinde verilen eğitimin toplam süresi ile okul başarısı arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ve anadiline ayrılan zamanın ikinci dile veya yabancı dile ayrılabilir zamanından çalındığına dayanmaktadır. Oysa birçok araştırmacı azınlık dillerine mensup öğrenciler arasında çoğunluk dilinde verilen eğitimin süresi ile okul başarısı arasında doğrudan bir ilişki olmadığını, aksine, çocuğa her iki dilde de eğitim vermenin çoğunluk dilinin ve yabancı dillerin daha iyi öğrenilmesine de olumlu etkide bulunduğunu göstermiştir.¹ Bunun nedeni, uygun koşullar altında çiftdilliliğin sağladığı avantajlardan dolayı, beynin çok daha farklı ve yaratıcı düşünmesi, diller arasında karşılıklı aktarımlar yapılması yoluyla yeni bilgilerin pekiştirilmesi, dil gelişiminin birbirini beslemesi sonucu sözcük dağarcığı, cümle yapısı gibi dilsel yetilerin fazladan gelişmesidir. Sonuç olarak çiftdillilik okul ve çevre tarafından açıkça destek görüp teşvik edilince, çiftdilli öğrenciler daha başarılı sonuçlar elde edebilmektedir. Bunun bilinen örneklerinden biri Amerika’nın bazı bölgelerinde İspanyolca-İngilizce çiftdilli eğitim alan öğrencilerdir. Sadece İspanyolca veya sadece İngilizce eğitim gören öğrencilerle karşılaştırıldığında hem İspanyolca yeterliliği hem de İngilizce yeterliliği açısından çok daha başarılı sonuçlar aldıkları görülmüştür. Üstelik araştırmalara göre hem egemen dili hem de kendi anadilini daha iyi bilen öğrencilerin dil gelişimi dışında, diğer derslerinde de daha başarılı olabildikleri görülmüştür.

Öte yandan, gerek aileler gerekse de çevreden gelen Türkçe ve İngilizceye daha fazla ağırlık verilmesi gerektiği yaklaşımı, öğrenciler tarafından “Ermenice değersizdir” ve “bize bir faydası yoktur” gibi algılanabilmektedir. Bu da öğrencilerin başta kendi anadili ve kimliklerinden uzaklaşma olmak üzere birçok sosyal ve psikolojik soruna da davetiye çıkarabilmektedir.

Ermenice yerine Türkçe ve İngilizce gibi dillere ağırlık verilmesi gerektiği yaklaşımının önemli eksikliklerinden biri de öğrencilere eksiltici bir dil deneyimini reva görmesidir. Eksiltici dil deneyimi, yeni bir dil öğrenilirken anadilinin unutulması veya ikincil plana atılmasıdır. Bu tür bir deneyimin sadece dilsel ve eğitsel değil aynı zamanda çok ciddi psikolojik, toplumsal ve zihinsel sorunlar ortaya çıkardığı bilinmektedir.

¹ Cummins, *Language*, s. 174-175.

Dilbilimi ve psikoloji uzmanı Jim Cummins'in bu konuda geliştirdiği yaklaşım yukarıda ele alınan çiftdilliliğin dilsel açıdan hangi durumlarda avantaj hangi durumlarda dezavantaj doğuracağı ile ilgili bilimsel gerçeği kavramamıza oldukça yardımcı olmaktadır. Cummins'in Eşik Hipotezi dediği çerçeveye göre, çiftdilli kişiler, dil yeterliliklerine göre alt ve üst eşik olmak üzere iki dilsel eşiğe göre sınıflandırılabilirler.

Bu hipoteze göre çiftdilli bir kişi her iki dilinde de alt eşiğin altındaysa, yani iki dilini de kendisini iyi ifade edebilecek, söylenenleri yeterince anlayabilecek bir dil yeterliliğine sahip değilse çiftyarımdilli olacak ve önemli dezavantajlarla karşılaşacaktır. Öte yandan her iki dilinde de alt ile üst eşik arasında ise görece dengeli bir çiftdilli kişi olacaktır. Bu dillerden sadece biri bile eğitimde kullanılsa kişi için yeterli olacaktır; ancak çiftdilliliğin sağladığı birtakım avantajlardan yararlanamayacaktır. Kişi iki dilinden birinde veya her ikisinde de üst eşiğin üzerinde bir dil yeterliliğine sahip ise oldukça avantajlı olacaktır. Bu, genelde kişinin iki dilde de okur-yazar olmasına ve çevresi tarafından söz konusu dillerin destek görmesine bağlıdır.

Son yıllarda çıkan çalışmalarda bazı araştırmacılar bu hipotezin çokdilli kişiler için de geçerli olduğunu göstermiştir. Burada da, aynı mantıkla, çokdilli kişilerin o dillerde sahip oldukları dilsel yeterliliklere göre esnek düşünme, çoklu düşünme, farklı açılardan olaylara yaklaşabilme, fazladan matematiksel zeka gelişimi gibi çiftdilliliğin sağladığı birtakım avantajları olabilmektedir.

Toparlamak gerekirse, çiftdilli veya çokdilli öğrenciler, bulundukları sosyal ve siyasal ortamın etkisiyle farklı türde dil yeterlilikleri geliştirirler. Söz konusu dil yeterlilikleri çevrede, aile içinde destek görür ve gelişimleri teşvik edilirse, özellikle de bu dillerde okuma-yazma faaliyetleri sağlanırsa çiftdillilikten kaynaklı birçok avantajdan faydalanırlar. İyi uygulandığında çiftdilli veya çokdilli eğitim pratikleri, söz konusu dillerden herhangi birine ayrılan zamandan çalmaz, tam tersine dillerin gelişimi birbirlerine bağlı olduğu için daha verimli bir deneyim yaşanmış olur. Aksine, bir dil ötekileştirilerek başka bir dilin öğretilmesi ne öğrenciye ne de geliştirilmesi istenen dile katkıda bulunur. Bu nedenle velilerin, öğrencilerin ve öğretmenlerin yaklaşımı var olan bütün dillerin desteklenmesi, bazı diller okul dışında yeterince desteklenemiyorsa o dillerin en azından okullarda daha fazla desteklenmesi yönünde olmalıdır. Bu en çok da Ermeni okulları için geçerlidir.

Çiftilliliğin Sağladığı Avantajlar

Çiftilli olmanın, eğitsel, ekonomik, sosyal, kültürel ve bilişsel pek çok avantajı vardır. Bu alanda yapılmış çalışmaların ön plana çıkan, sıklıkla tekrar edilen bulgularını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Çiftilliler düşünmeye özgü özel bir avantaja sahiptirler. Çiftilli çocuklarda her nesne ve her fikir için iki veya daha çok kelime vardır. Kelimeler ile kavramları arasındaki bağ, çeşitli dillerde farklı çağrışımlar ve yorumlar içerir; bunların çokluğu kişiyi daha yaratıcı, esnek ve akıcı düşünür hale getirir.
- Çiftilli kişiler iki veya daha fazla dünyayı tecrübe edebilir. Her dille öğrenilen, farklı davranış biçimleri, halk deyişleri, hikâyeler, gelenekler, buluşma ve selamlaşma şekilleri, doğum, evlilik ve ölüm âdetleri, farklı edebiyatlar, müzik, eğlence biçimleri, dünyayı anlama ve algılama biçimleri, fikir ve inançlar kişinin dünyasını zenginleştirir.
- Çiftillilerin algılama becerileri sınıfta başarıyı getirir. Bir çocuğun, çiftilliliğin etkisiyle artan anlayışı ve duyarlılığı; sosyal ve sayısal bilimlerde, görsel ve edebi sanatlar gibi alanlardaki performansına olumlu katkıda bulunur.
- Her iki dilde de okuryazar olan çiftilliler bu şekilde her iki dilin de edebiyatından faydalanabilir, okuma-yazma faaliyetinin keyfini iki katıyla yaşayabilir.
- İki dil arasında gidip gelebilen, iletişimde duyarlılığı güçlenen çiftilli kişinin sosyalleşmesi de büyük ölçüde kolaylaşır.
- Uygun şartlar altında çiftilliliğin sağladığı çokkültürlü yaşantı, büyük olasılıkla beraberinde farklı kültürlere daha çok hoşgörüyü ve daha az ırkçılığı getirecektir.
- Çocuğun anadilini bilmesi, kendi kimliğine olan saygısını güçlendirir ve özgüvenini geliştirir.
- Çiftilli olanlar üçüncü bir dili daha kolay öğrenirler.

Bunlara ilaveten çiftilli eğitim verilen Ermeni okullarında eğitim gören çocukların, sahip oldukları diğer avantajlar şöyle sıralanabilir:

- Anadilini öğrenebileceği ve konuşabileceği bir ortamda eğitim görmesi,
- Köklü bir eğitim geleneğinin bulunduğu, çoğunlukla 100 yılı aşkın geçmişe sahip, pek çok aydın ve entelektüel yetiştirmiş kurumlarda öğrenim görme şansı,
- Kimliğini saklamak zorunda olmadan, dışlanma endişesi taşımadan, kendini özgürce ifade edebileceği bir ortamda bulunması,
- Ermeni müziğini, edebiyatını, tiyatrosunu öğrenebileceği bir kültür ortamında yetişmesi,
- Okulda edindiği arkadaşlıkları, cemaat olmaktan kaynaklı koşulların yardımıyla yaşamı boyunca sürdürme şansını bulması,
- Ermeni okulundaki çokdilli ve çokkültürlü ortamın etkisinin, çocuğa eğitim hayatı boyunca sunabileceği avantajlarının olması (bazı üniversitelerin yüksek lisans ve doktora programlarının özellikle Ermenice bilen öğrencileri tercih etmesi),
- Ermeniceye vakıf kişilerin, Ermeni kurumlarında (okul, hastane, vakıf, gazete, yayınevi vs.) iş bulma imkânı...

Anadili Temelli Çiftdilli Eğitim Neden Önemlidir?

Çiftdilli çocuklarla yapılan araştırmalar genel olarak anadilinin, çocukların kişiliklerinin ve eğitimlerinin gelişiminde çok önemli rol oynadığını gösteriyor. Bu konuda çok sayıda araştırması olan ve azınlık çocuklarının dillerinin eğitimde kullanılması gerektiğini savunan Jim Cummins, Colin Baker, Carol Benson ve Tove Skutnabb-Kangas gibi uzmanların bulguları şöyle sıralanabilir:

1. Çocuklar doğuştan, tüm dillerin temelinde yatan ortak evrensel dil bilgisine sahiptir. Ancak büyüdükçe çevresel öğeler, bu yeteneğin zamanla daralmasına yol açmaktadır. Çokdilliliği esas alan bir eğitim anlayışı, çocukların sahip oldukları dil kullanma becerilerinin hızlı şekilde canlanmasına yardımcı olur.
2. Diller birbirinin rakibi değil, destekçisidir. Çokdilli eğitimle, dillerin birbirlerinin gelişimine katkı sundukları algısının gelişmesi sağlanır.
3. Çokdilli öğrenciler tekdilli öğrencilere göre derslerinde daha başarılıdır. Uluslararası literatür, birden fazla dil bilen öğrencilerin gerek sosyal bilimler gerekse fen bilimleri derslerinde tekdilli öğrencilere oranla birçok açıdan avantajlı olduğunu göstermiştir. Araştırmalara göre çokdilli öğrenciler, beyinlerinin farklı bölgelerini daha fazla kullanarak, olay ve konulara farklı açılardan yaklaşarak daha yaratıcı sonuçlar geliştirirler.
4. Çiftdillilik çocukların dilsel ve eğitsel gelişimine olumlu katkıda bulunur. Çocuklar, her iki dilde de okur-yazar olurlarsa, dilin işleyişi konusunda daha çok pratik yapma ve konuştukları iki dilin dünya hakkındaki bilgiyi nasıl farklı şekillerde kullandığını karşılaştırma imkânı bulurlar. Alman filozof Goethe'nin dediği gibi, yalnızca bir dil bilen insan o dili gerçekten bilmemektedir.

5. Azınlık diliyle öğretim yapmak çocukların okuldaki çoğunluk dilinde akademik gelişimine zarar vermez. Bazı eğitimciler ve anne babalar anadille öğretim programlarına, bu programların akademik gelişime zarar vereceğini düşündükleri için şüpheyile yaklaşmaktadırlar. Dünyanın birçok yerinde yürütülmüş eğitim araştırmaları, ilkeli bir şekilde uygulanan çiftdilli programların azınlık dilinde okur-yazarlık ve alan bilgisini desteklediğini ve bunun çocuğun akademik gelişimine herhangi bir olumsuz etkisinin olmadığını göstermiştir.
6. Çocukların anadilleri kırılığandır ve okulun ilk yıllarında kolaylıkla yok olabilir. Birçok insan azınlık dilini kullanan çocukların okulun ilk yıllarında çoğunluk dilinde iletişim becerilerini ne kadar çabuk kaptıklarına hayret eder. Öte yandan, bazı eğitimciler ve ebeveynler çiftdilli eğitim veren bir okula gitmeyen çocukların, anadillerini kullanma becerilerini ne kadar çabuk kaybettiklerinin farkında değildir. Anadili temelli eğitim dilin korunması açısından hayatidir. Dil kaybını azaltmak için güçlü eğitim politikaları benimsenmeli ve çocukların anadillerini kullanacakları durumları (örneğin, anadilde oyun grupları kurma, anadilinin konuşulduğu ülkeyi ziyaret etme vs.) artıracak olanaklar sağlanmalıdır. Öğretmenler de çocuklara, çiftdilliliğin önemli bir dilsel ve zihinsel değer olduğuna dair güçlü ve olumlu mesajlar vererek çocukların anadillerini korumalarına ve geliştirmelerine yardımcı olabilirler. Dil farkındalığını geliştiren sınıf içi projeler başlatabilirler.
7. Anadili, kimliğin en belirleyici ögesidir. Öğretmenlerin, çocukların dilsel ve kültürel çeşitliliğini edilgen bir şekilde kabul etmeleri yeterli değildir. Okulda anadilini daha görünür hale getirecek girişimlerde bulunmaları gerekir. Örneğin, okulun çeşitli yerlerine anadilinde altyazılı fotoğraf ve resimler konması, bahçe, salon, yemekhane vb. yerlerde anadilde konuşulması çocuğa dilini ve kimliğini değerli hissettirecektir.

Anadili Temelli Çiftdilli Eğitim İçin Somut Öneriler

Anadili temelli çiftdilli veya çokdilli eğitim adı altında dünyanın pek çok yerinde birbirinden farklı uygulamalara rastlanmaktadır. Yarım asırlık deneyime sahip Carol Benson, Colin Baker ve Jim Cummins gibi araştırmacıların çalışmalarından yola çıkarak çiftdilli veya çokdilli eğitimde yararlanılabilecek somut önerileri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

1. Anadili, eğitimin en az ilk sekiz yılında, kesinlikle ağırlıklı eğitim dili olmalıdır. 8. sınıftan sonra da çocukların anadilleri, eğitimin temel aracı olmaya devam etmelidir. Bu onların kimlik, akademik ve dilsel gelişimine çok önemli katkıda bulunacaktır.
2. Zihinsel olarak yoğun dikkat gerektiren Matematik ve Fen bilimleri gibi sayısal dersler de, çocuğun anadilinde verilmelidir. Deneyimler gösteriyor ki, bu derslerin Ermenice işlenmesi, dersleri anlama ve kavrama açısından bir sorun yaratmamakta, anadiline önyargısız ve yüksek öğrenme motivasyonu ile yaklaşıldığında hiçbir problem yaşanmamaktadır.
3. Anadilinde eğitimde çevreye ve bağlama uygun kültürel içerik ve yöntemler kullanılmalıdır. Çocukların anadillerini eğitim dili olarak kullanmak tek başına yeterli olmaz. Müfredat içeriği ve öğretim yöntemleri, öncelikle öğrencilerin geleneklerini, bilgi birikimlerini, değerlerini, tarih ve kimliklerini, sözlü ve yazılı kültürlerini göz ardı etmemelidir. Aynı zamanda öğrencileri pratik gündelik düşünme alışkanlıklarından alarak bilimsel ve soyut düşünmeye doğru aşamalı olarak götürmelidir.

4. Deneyimli çiftdilli öğretmenler yetiştirmeye özellikle önem verilmelidir. Çünkü tekdilli öğretmen, dilleri karşılaştıramaz ve öğrencilerin neleri ayrı ayrı veya karşılaştırmalı bir şekilde öğrenebileceğini bilemez. Üstelik, çiftdilli olarak yetiştirilmeye çalışılan öğrenciler için uygun bir rol modeli olamaz. Çiftidilli bir öğretmen ise, öğrencilerin çokdillilikten kaynaklanan dilüstü farkındalık gibi avantajlarını kullanabilmelerinin yolunu açar.
5. Günümüzde çiftdilli eğitim yöntemleri ve süreçleri ile ilgili kararların çoğu yeterince yetkin olmayan yetkililer tarafından verilmektedir. Bu nedenle, okul yönetimi ve eğitim kadrosu iyi eğitim modellerinin savunuculuğunu, araştırmalara dayalı bilgi ile yapmalıdır.
6. Çocuğa çiftdil becerilerini uygulaması için bolca fırsat ve cesaret verilmelidir. Pasif dinleyici değil de aktif konuşan olmak için her çocuğun fırsata ihtiyacı vardır. Çocuğun konuşma motivasyonu, dil gelişim hızını önemli ölçüde etkiler. Anasınıfı ve ilkokulun ilk yıllarında dil gelişimini sağlayan fırsatlar şöyle sıralanabilir: Bireysel sohbetler, şarkı söylemek, tekerleme söylemek, grup oyunları, yaratıcı ödevler, hikâyeler, kısa şiirler, ikidilli çocuk kitapları, bilgisayar oyunları, haftalık veya aylık duvar süsleri vs.
7. Çocuğun bir dili dinleme ve konuşma deneyimi yetersiz olduğunda bir strateji doğrultusunda hareket etmek gerekir. Bu stratejide her iki dilin etkisinde kalma niceliği ve niteliği göz önünde bulundurulmalıdır. Bir dili günde yarım saat dinleyen çocuğun o dilde yeterli gelişimi göstermesi, başarılı olması pek olası değildir. Giderek artan biçimlerde ve değişik materyallerle çocuk bilinçli bir şekilde öğretilmek istenen dil veya dillerin kullanıldığı ortamlara bırakılırsa çiftdilli olma şansı yükselir.
8. Çoğunluk dilinin baskınlığını törpülemek için azınlık dilinin evde ve okulda daha fazla teşvik edilmesi gerekir. Ermenice konuşan çocuğa bir tebessüm dahi dil gelişimini olumlu yönde etkiler.
9. Anadilinin ev içinde sınırlı kalması yeterli değildir, evin duvarlarını aşıp dışarıda çeşitli çevrelerde gelişmesi gerekir. Ermeniceyi konuşan insanlarla tanışmak (örneğin Ermenistan veya Ermenilerin yaşadığı çeşitli ülkeleri ziyaret etmek) çocuğun farklı konuşma ve telaf-

fuz şekillerini deneyimleyebilmesini sağlar. Anadilinde CD'ler, DVD'ler, uydu kanalları, aile hikâyeleri ve eski gelenekler hakkındaki kayıtlar, şarkılar, şakalar, fotoğraf albümleri, festivaller, internet, kitaplar ve çizgi romanlar çocuğun anadilini geliştirmek için fırsat yaratır.

10. Sadece çoğunluk dilinin değil, azınlık dilinin de yüksek itibarlı kitle iletişim araçlarıyla özdeşleştirilmesi önemlidir. Çocuğun eğlendirici ve cezbedici olan modern teknolojileri kullanırken Ermeniceyle karşılaşması, anadilinin itibarının onun gözünde artmasına neden olmaktadır.
11. İki dilden birini konuşamıyor olmanın tek nedeni pratik eksikliği değildir. Bunun kişilik, motivasyon ve tutum boyutları da olabilir. Küçük bir çocuk bile, ailede dile karşı olumsuz bir tutum sezerse o dili konuşmamaya yönelebilir. Bu nedenle, çocuğun anadilinin aile içinde itibar gördüğünden emin olması gerekir.
12. Anadili öğretme pratikleri, keyifli katılım anlamına gelmeli; terletici değil ilham verici, yük değil motive edici olmalıdır. Çocuğa ilgisini çekecek sorular sormak, birlikte okunan çocuk şiirleri, birlikte söylenen çocuk şarkıları, taklit gibi dil oyunları, rol yapmak gibi etkinlikler çocuğun anadili gelişimini destekler. Çocuğun seveceği çizgi filmleri Ermenice izlemesi, pek çok yöntemden daha etkili olabilir.
13. Çocuklar bir dili konuşurken sürekli düzeltmek, dil bilgisi ve imla hatalarının altını çizmek, cümleleri tekrarlatmak dil gelişimini olumsuz etkiler. Dil gelişimi keyifli bir ortamda olmalıdır. Dil yanlışları, dil öğrenme sürecinin tipik ve önemli bir parçasıdır ve bir başarısızlık belirtisi değildir. Zaman ve pratikle bu sorunlar ortadan kaldırılabilir. Sürekli olarak çocukların hatalarını düzeltmek özgüvenlerini sarsar, dil edinimini olumsuz yönde etkiler ve iletişimi sekteye uğratır.
14. Çocuk, dil gelişiminde cesaretlendirildiğinde ve teşvik edildiğinde okumaya olan ilgisi de artacaktır. Çocuklar ne kadar çok okursa yazma becerileri de o kadar gelişir.
15. Ermenice bilmeyen anne-babalar, çocuklarının ödevlerine yardım edemeyecekleri konusunda endişelenmemelidirler. Anne-babası hiç Ermenice bilmeyen ancak Ermeni okullarından iyi derece Ermeniceyle mezun olan pek çok öğrenci olduğu unutulmamalıdır. Öte yandan Ermenice bilmeyen anne-babaların, çocuğuyla beraber Ermenice öğrenmesi de bir seçenektir. Hatta bu türden bir adım, çocuklarının da dil öğrenme sürecine önemli bir katkı sunar, zira çocuğa yaptığı işin çok değerli olduğu hissi açıkça gösterilmiş olur.
16. Çocukta dilsel, eğitsel veya sosyal bir sorun gözlemlendiğinde, çiftdilli çocukların anne babalarının çoğu, sorunun nedeninin çiftdillilik olduğunu düşünme eğilimindedirler. Sorun ne olursa olsun, çiftdillilik çoğunlukla yanlış yere suçlanır. Yardım almak üzere başvuru alan psikolog veya öğretmen genellikle çiftdilli çocuklarla ilgili soruları yanıtlamak üzere eğitilmemiştir. Buna rağmen anne baba, psikolog veya öğretmenin, uzmanı olmadığı çiftdillilik konusunda bir yargıya varmasını bekler. Pek çok psikolog ve öğretmen ise, cevaplarında toplumun önyargı ve inanışlarını yansıtmaya eğilimindedir. Bu da, genellikle çiftdillilik karşıtı öneriler şeklinde olur. Ancak bunlar, bugünün bilimsel verileriyle bağdaşmayan, kolaycı önerilerdir. Çiftdillilik üzerine uzmanlığı olanlar, bu alanda akademik eğitim almış psikologlar veya çiftdilli eğitim konusunda çalışan öğretmenlerdir ve ihtiyaç duyulduğunda bu uzmanlardan yardım alınmalıdır.

Erken Yaşta Dil Öğreniminin Önemi

Çoğunluk dilinden çok azınlık dilinin kuvvetlendirilmesi özellikle erken yaşlarda önemlidir. Erken yaşta çoğunluk diline fazlaca maruz kalmak, çocuğun dil hayatında azınlık dilinin sağlam bir yer edinme şansını azaltır. Bu yüzden anadiline pozitif ayrımcılık uygulanmalı, mümkün olan her durumda Ermenice konuşulmalıdır.

Küçük çocuklar dilleri, doğal bir şekilde edinirler. Onlar dili öğrenmez, kapar. Bu süreç öğrenme değil, edinme şeklindedir. Onlar ne dil hataları yüzünden ne de doğru kelime bulamadıkları için endişelenirler. Sadece mesajlarını birilerine anlatabilmek ve gerekli bilgiyi alabilmek ile ilgilinirler. Çocuklar küçük yaşta, doğru telaffuzu çabucak kaparlar. Yetişkinler ise dil öğrenmeye çalışırken çoğunlukla telaffuzla boğuşurlar.

Dil gelişimi hızında çocuklar farklılıklar gösterir. Erken dil gelişiminde daha yavaş olan çocuklar daha sonrasında arayı çok hızlı kapatabilirler. Bu, herhangi bir öğrenme güçlüğüne göstergesi değildir. Ayrıca çiftdilli çocukların, bazen daha geç konuşması veya dilleri karıştırması doğal bir süreçtir ve aileleri endişelendirmemelidir. Bu gibi durumlarda, aile çocuğun anadilini ısrarla desteklemelidir.

Çocuğun erken yaştan itibaren, anadilini bilen bir bakıcı veya aile büyüğü tarafından büyütülmesi ve bu dilin konuşulduğu ortamlarda bulunması, Ermenice dil gelişimini olumlu yönde etkiler. Bu anlamda, toplumumuzda kadınların iş yaşamına katılımlarının artmasını da göz önünde bulundurarak, Ermeni vakıflarının, anaokulu öncesi 0-3 yaş kreşlerini açma girişiminde bulunmaları, kısa vadeli hedefleri arasında olmalıdır.

Ayrıca anadilinde müzik dinlemek ve tiyatral etkinliklerde izleyici olmak veya aktif rol almak dili eğlenirken öğreten araçlardır. Çocuk, Ermenice bir şarkı dinleyip dans ederken, bilinçaltında kelimeleri hareketlerle bağdaştırır; bu şekilde dili, fark etmeden, keyifli bir şekilde öğrenir.

Bunun yanı sıra, kitaplar dil gelişimini hızlandıran çok önemli unsurlardır. Resimlerin ve oyuncağın farkına varır varmaz, çocuğun faydalanabileceği bazı basit kitaplarının olmasının vakti gelmiş demektir. Onların, kitaplardaki resimler ve nesnelerle olan tanışıklığı, zamanla harfler ve kelimeleri kavramalarına yardımcı olacaktır.

Anadili Gelişiminde Aile Büyüklerinin Rolü

Çocuklar gelişimlerine paralel olarak bir sosyalleşme sürecine girerler, içinde yaşadıkları toplumların normlarını, inançlarını, gündelik ilişkilerini, dilsel pratiklerini ve değerlerini görür, bunları kendilerine göre yeniden kurarlar. Bu sosyalleşme sürecinde eğer çocuğun çevresinde yaşıyorsa veya iletişim imkânları varsa, anne-babalar kadar, büyükanne ve büyükbabaların da etkisi olur. Bu etkinin biçimi ve ölçüsü sınıfsal, etnik ve cinsiyet farklarına göre çeşitlilik gösterebilir. Ancak her şartta değişmeyen noktalardan biri, büyükanne-babaların bir nevi aile tarihçileri olması ve geçmiş ile bağ kurmasıdır. Öte yandan, büyükanne-babalar çocukların anadillerini duymaları ve kullanmaları için en büyük şans olurlar. Özellikle Amerika'da yapılan araştırmalar, çoğunluk dili olan İngilizce dışında bir anadili olan ailelerde, evde büyükanne-baba varsa, çocuğun bu dili öğrenme şansı olduğunu göstermiştir.

Çocuklar büyükanne-babalardan sadece anadilini öğrenmekle kalmazlar, dillerinin bilge ve özlü deyişlerini, çocuk şairlerini, şarkılarını, halk hikâyelerini ve geleneklerini de öğrenirler. Böylelikle kuşaklar arası dil aktarımının yanı sıra, tarihsel ve kültürel aktarım da gerçekleşmiş olur. Çocuklar, aile büyüklerinin anlattıkları masal ve hikâyeleri tekrar tekrar dinlemekten hoşlandığı için, tekrarlanarak anlatılan hikâyeler çocukların anadili gelişimini önemli derecede etkiler. Hatta burada edinilen tekrar yöntemi, başka diller öğrenildiğinde de çocuklara rehberlik eder. Sevilerek geçirilen bu zamanların dil gelişimine etkisi çok fazla olacaktır.

Ermeni toplumu açısından bakıldığında, büyükanne-babalar çocuklar için önemli dil modelleridir. İstanbul'da çevrenin yaygın dili Türkçe olduğu için, anne-babaların bu konuda özel bir tutumları yoksa çoğu zaman Ermeni evlerinde de konuşulan dil Türkçe olabilmektedir. Bu da çocukların yeterince Ermenice duymasını engeller. Oysa aile büyüklerinin varlığı büyük oranda Ermenice konuşması da demektir. Günümüz Ermeni toplumunda, Ermeniceye en vâkıf ve Ermeniceyi iletişim dili olarak kullanan kuşağın büyükanne-babalar olduğu düşünüldüğünde, onların rollerinin önemi daha net anlaşılabilir.

Buradan hareketle öğretmenlere ve velilere birtakım somut önerilerde bulunulabilir. Örneğin öğretmenler ödev verirken büyükanne-babaların katkısını gözetebilir. Büyükanne-babalardan dinlenecek, onlara sorularak hazırlanacak bazı projeler yapılabilir. Hatta bu projelerde ses veya görüntü kaydı da alınarak, ailelerin ve büyükanne-babaların izniyle bu kayıtlar öğrenci bloglarında, okulların internet sitelerinde paylaşılabılır, böylece öğrencilerin gurur duyacakları etkinlikler yapılmış olur. Şartlara göre günün veya haftanın belli saatlerinde büyükanne-babalar ile okuma-konuşma saatleri düzenlenerek tüm aile bireyleri ile duygusal önemi de olan birliktelikler yaratılabilir. Bu veya benzeri etkinliklerle, aile büyükleriyle daha sağlam bir ilişki kurulmuş olur, anne-babalar ile büyükanne-babalar çocuğun eğitiminin aktif özneleri haline gelmiş olurlar. Bu da hiç şüphesiz öğrencilerin okul deneyimlerini çok daha anlamlı bir hale getirir.

Çiftdilli Öğrencilerin Üçüncü Dil Olarak İngilizce Öğrenmesi

Çiftdilliler, tekdillilere göre yeni bir dil öğrenmeye daha yatkındırlar ve daha hızlı ilerleme eğilimindedirler; çünkü, gelişmiş öğrenme metodlarına ve bilişsel esnekliğe sahiptirler. Ayrıca iki dil kullanmanın verdiği rahatlıkla, yeni bir dil öğrenme konusunda daha tecrübeli ve özgüvenlidirler. Bu açıdan bakıldığında çiftdilli eğitim programı olan okullar, üçüncü dil olarak İngilizceyi daha kolay öğretirler. Benzer şekilde Ermeni okullarında öğrenim gören çocuklar, uygun koşullar oluşturulduğunda İngilizce öğrenme konusunda daha avantajlıdırlar. Üstelik, İngilizcenin ve Ermenicenin aynı dil grubunda (Hint-Avrupa dil grubu) olması ve gramatik benzerlikler, ilave kolaylaştırıcı faktörlerdir.

Dünyada çokdilli eğitimin yapıldığı ve öğrencilerin eğitim yoluyla çokdilli oldukları hemen her yerde dil öğretimi, dillerin birbirini desteklemesi şeklinde ve önceki dillerin katkısıyla gerçekleştirilir. Bu yolla 3-5 yıl içinde öğrenciler en az üç veya dört dili öğrenebilmektedir. Örneğin Finlandiya'da eğitim Fince ve İsveççe yürütülmekte, İngilizce ise erken yaştan itibaren yabancı dil olarak öğretilmektedir. Öğrenciler bu dilleri beraber kullandıkları için erken yaşta çokdilli olmaktadır. Bunun üzerine Fransızca, İspanyolca gibi yabancı diller de dördüncü dil olarak öğretilmektedir. Hatta Finlandiya'da statüsü tanınan Sami topluluğuna mensup çocuklar kendi anadilleri dışında Fince, İsveççe ve İngilizce gibi dilleri öğrenmekte, diğer koşullar da elverdiğinde okul yoluyla çokdilli olarak gelişmektedirler. Benzer şekilde, Ermeni okullarına devam eden çocuklar da, Finlandiya örneğinde olduğu gibi, sadece Ermenice-Türkçe çiftdilli değil, İngilizce, İspanyolca gibi derslerin de eklenmesiyle çokdilli yetişme imkânına sahiptirler. Bu, Ermeni okullarını neredeyse diğer tüm devlet okullarından ve İngilizce eğitim verilen çoğu özel okuldan daha cazip hale getirmektedir. Öğretmen yetiştirme, ders kitaplarının geliştirilmesi ve yeni çokdilli öğretim yöntemleri de takip edildiğinde Ermeni okulları Türkiye'deki en iyi okullar arasına girebilecektir.

Ekleyici Çiftkillilik Karşı Eksiltici Çiftkillilik

Dünyanın hemen her bölgesinde birden fazla dil konuşulmakta, çocuklar doğdukları andan itibaren veya okul yaşından itibaren birden çok dile maruz kalabilmektedir. Bu konuda araştırmalar yapan psikolog ve dilbilimci Jim Cummins, çiftkilliliğin, psiko-dilsel ve sosyo-politik nedenlerden dolayı farklı şekillerde geliştiğini ve bu yüzden de farklı kavramlarla açıklanması gerektiğini önermektedir. Cummins ve birçok araştırmacı bu açıdan eksiltici ve ekleyici çiftkillilik kavramlarını kullanırlar.

Eksiltici çiftkillilik genellikle tekdilli eğitim modellerinde görülür. Bu durumda, çocukların bir anadili varken onlara ikinci bir dil öğretilerek birinci dilleri çocukların dil hazinelerinden eksiltir. Çocukların yeni diller öğrenirken bunları kendi anadilleri üzerine ekleme yapma imkânını ortadan kaldıran ve tekdillilik ideolojilerini takip eden bu tür eğitim pratikleri eksilticidir.

Ekleyici çiftkillilik ise, öğrencilerin ikinci bir dili mevcut dil hazinelerine eklerken birinci dillerini de kavramsal ve akademik olarak geliştirdikleri çiftkillilik durumudur. Öğrenciler bir çoğunluk dilini ya da azınlık dilini veyahut her ikisini de bilerek okula başlıyorsa ve bu diller okulda destek görüyorsa öğrenciler en az iki dilli gelişeceği için, bu, ekleyici çiftkillilik olarak görülür.

Bilimsel araştırmalar, ekleyici çiftkilliliğin teşvik edildiği durumlarda çiftdilli öğrencilerin tekdilli öğrencilere göre birçok açıdan avantajlı olduklarını göstermiştir. Uluslararası literatürde ekleyici çiftkilliliğin en çok değinilen avantajları şunlardır: Çiftdilli öğrenciler dilin yapısı ve işlevleri konusunda çok daha fazla farkındalık sahibidirler; yeni bir dili çok daha hızlı öğrenirler. Birçok araştırma, ekleyici çiftkilliliği bilişsel esneklik, daha gelişmiş okuma becerileri, farklı ve yaratıcı düşünme, konuşulan kişilere karşı duyarlılık gibi avantajlarla ilişkilendirmektedir.

Ermeni toplumu ve öğrencileri açısından düşünüldüğünde, birçok öğrenci ya hiç Ermenice bilmeden, ya hiç Türkçe bilmeden ya da her ikisinden de belli oranlarda bilerek okula başlamaktadır. Bu öğrenciler Ermenice ve Türkçe eğitim yapılan Ermeni okullarına gittikleri zaman ekleyici bir çiftkillilik geliştirmeleri söz konusudur. Ancak ekleyici bir çiftkillilik için sadece okulda verilen eğitim her zaman yeterli olmayabilmektedir. Zira Türkçe ve Ermenicenin koşulları, kullanım durumları, toplum içindeki prestijleri eşit olmadığı için öğrencilerin Ermenice gelişimlerine daha fazla destek ve önem verilmesi gerekmektedir. Bunun için okuldaki eğitimin yanı sıra ailelerin ve çevrenin de destekleyici imkânlar yaratması, mümkün olduğunca Ermenice konuşulan ortamlar oluşturulması gerekmektedir. Öğrencilerin Türkçelerinin gelişmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamakta, hemen her türlü kamusal ortamın baskın dili olduğu için Türkçe çok daha fazla gelişmektedir. Dolayısıyla ekleyici bir çiftkillilik için yapılması gereken, Ermenicenin kullanımının ve öğrencilerin Ermenice bilgisinin de Türkçe seviyesine çıkması için özel olarak teşvik edilmesidir.

Öte yandan, Ermeni okullarına gönderilmeyen, sadece Türkçe eğitim yapılan okullara gitmek zorunda kalan çocuklar ise başta kimlikleri görünmez kılındığı ve dilleri okulda kullanılmadığı için psikolojik ve sosyo-politik dezavantajlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumdaki Ermeni öğrenciler iyi Türkçe bilseler de, eğitim başarısı sadece dil ile ilgili olmadığı için, maruz kaldıkları açık veya dolaylı dışlanma ve yabancılaşmadan da etkilenmektedirler. Üstelik Ermenice-Türkçe çiftdilli olmaktan ve dolayısıyla çiftkilliliğin getirdiği birçok bilişsel ve sosyal avantajdan mahrum kalabilmektedir. Bu nedenle çocukların Ermeni okullarına gitmeleri önemlidir ve teşvik edilmelidir. Ermeni okullarına gidemedikleri durumlarda ise, başka yollarla Ermenice öğrenmeleri veya biliyorlarsa anadillerinin desteklenip geliştirilmesi, ekleyici bir çiftkillilik ve pozitif bir kimlik gelişimi açısından son derece önemlidir.

Anadili Temelli Çokdilli Eleştirel Eğitimin Potansiyeli

Çiftdillilik ile ilgili yapılan tartışmalar, bu kitapçıkta da görüldüğü gibi, genelde kişilere, öğrencilere sağladıkları bireysel avantajlar veya dezavantajlar üzerinden yürümektedir. Oysa çiftdilli veya çokdilli kişiler tıpkı tekdilli kişiler gibi belli bir toplumsallığın parçalarıdır, birtakım iktidar ilişkilerine göre konumlanır, belli toplumsal refleksler geliştirirler ve çevreleriyle bunlar üzerinden ilişki kurarlar. Bu yüzden de çiftdillilik veya çokdillilik bireysel olduğu kadar toplumsaldır da. Öyle ki, çiftdillilik veya çokdillilik bireysel birtakım avantaj ve dezavantajlar dışında da ele alınmalıdır.

Özellikle azınlıklaştırılmış diller ve bu dilleri konuşan öğrencilerin çiftdilliliği ve eğitim durumları söz konusu olunca, aynı zamanda toplumsal ayrımcılık, dışlanma gibi pratikler de akla gelir. Zira okullar daha geniş toplumda hüküm süren ilişkilerin yeniden üretildiği mekânlardır da. Bu nedenle, azınlık dillerini konuşan öğrenciler anne-babalarının geniş toplum içinde yaşadıklarının benzerlerini okullarda da yaşarlar.

Cumhuriyet tarihi boyunca Ermeni okulları, tıpkı diğer azınlık okulları ve Ermeni toplumu gibi, ötekileştirilmiş, önüne türlü engeller çıkarılmıştır. Ancak buna rağmen Ermeni okullarının sahip olduğu çok önemli bir avantaj da vardır; o da bu okullarda Türkçenin yanında Ermenice de eğitimin yapılabilmesi, öğrencilerin kendi kimliklerini saklamak zorunda kalmadan var olabilmeleridir. Öte yandan eleştirel eğitim felsefesi ve uygulamaları ile birleştirildiğinde anadilinde eğitim, veya anadiliyle beraber çiftdilli eğitim, toplumun dönüştürülmesinde anahtar bir rol oynayabilir. Elbette bu türden bir dönüşüm tek başına azınlık okullarının kendi başlarına istedikleri zaman sağlayabilecekleri bir durum değildir. Ancak çeşitli ulusal ve uluslararası nedenden dolayı Türkiye’de son yıllarda demokratikleşme alanında birtakım gelişmeler yaşanmış, azınlık haklarının tanınması ile ilgili bazı adımlar atılarak okullarda daha sağlıklı bir eğitim ortamı oluşmuştur. Bunun bahsi geçen türden bir dönüşüme mutlaka katkısı olacaktır.

Bu değişim hem Ermeni okullarının hem de diğer azınlık okullarının tanımlarının, çalışma biçimlerinin, kullanılan ders materyalleri ve yöntemlerinin yeniden ele alınması, geniş toplumla ilişkisinin yeniden tanımlanabilmesini de mümkün, hatta gerekli kılmaktadır. Bu yönde atılabilecek birtakım adımlar ile Ermeni okullarında var olan çiftdilli eğitim eleştirel eğitim felsefesi ile birleştirilerek anadili temelli çokdilli dönüştürücü bir eğitimin uygulanmasını mümkün kılabilir.

Eleştirel eğitim felsefesinin temelinde, öğrencilerin içinde yaşadığı çevre ve dünya ile eleştirel bir ilişki kurmasını sağlama, sosyal adaletsizliği, çoklu ezme ve ezilme biçimlerini sürekli sorgulama çabası yatar. Buna göre, eğitimin görevi öğrencileri bu tür bir sorgulamaya ve söz konusu ilişkileri dönüştürmeye yöneltmektir. Bu anlayışın en bilinen öncüsü Brezilyalı eğitimci Paulo Freire’dir. Freire’ye göre öğrencilerle birlikte herkes, “yalnızca kelimeleri değil kâinatı da okumayı” öğrenebilmelidir. Bu yaklaşımdan hareketle, Freire öncülüğünde Brezilya’nın Porto Alegre eyaletinde Yurttaş Okul Projesi adıyla köklü bir eğitim reformu yapılmıştır. 1990’lardan itibaren uygulanan bu reform, beraberinde anadili temelli bir çokdilliliği de getirmiş, var olan dilsel hiyerarşiler aşılmaya başlamıştır. Bu türden eğitim uygulamaları sadece Porto Alegre ile sınırlı kalmamış, zamanla birçok Latin Amerika ülkesinde yansımaları bulmuştur. Peru ve Bolivya başta olmak üzere bazı ülkelerde kaybolmakta olan dillerin yeniden canlandırılmalarına da önemli katkıda bulunmuştur.

Dil öğretimi açısından, eleştirel eğitimin öncelikli amacı çokdillilik ve çoksesliliğin okul müfredatına ve derslerin uygulanmasına yansımaları, öğrencilerin en iyi bildikleri dilleri kullanması-

nın yanı sıra, yeni diller öğrenmesini sağlamak, diller arasında hiyerarşik ilişkilerin oluşmasını engellemek, toplumda var olan bu ilişkileri hiyerarşide alt taraflara konumlandırılmış diller ve bu dilleri konuşan toplumlar lehine dönüştürmektir. Dil öğretimi tamamen öğrencilerin sosyal gerçekliklerini hesaba katan ve anlamlı etkileşimi hedefleyecek biçimde düzenlenmektedir.

Pratikte bazı Ermeni okullarında zaten yapılmakta olan ve yeterince iyi planlanıp uygun koşullar oluşturulduğunda çok olumlu sonuçlar doğuran bu türden eğitim uygulamalarının hem Ermeni öğrenciler ve toplumu için hem de Türkiye'deki tüm toplumlar için örnek teşkil edeceği, bunların yaygınlaştırılması gerektiği çok açıktır. Üstelik bu deneyim Ermeni toplumuna çok uzak değildir. Zira Ermeni okullarında daha 19. yüzyıldan itibaren zamanın şartlarına göre çok ileri sayılabilecek bir eğitim anlayışı ve uygulaması takip ediliyordu. Söz konusu dönemde hemen her Ermeni köyünde en az bir ilkokul ve daha büyük yerlerde liseler bulunuyor, bu okullarda üç dilli ve üç alfabeli bir eğitim yapılıyordu. Ermeni alfabesi ile Ermenice, Latin alfabesi ile Fransızca veya İngilizce ve Arap alfabesi ile de Osmanlıca eğitimi veriliyordu. Öğrenciler bu okullarda çok kısa bir sürede hem çokdilli bir şekilde yetişiyor hem de dil dersleri dışındaki diğer alanlarda da Avrupa dahil dünyanın birçok yerine göre çok daha ileri bir eğitim alıyorlardı. Bu nedenle, geçmişin güçlü hafızasını canlandırıp, Ermeni okullarında uygulanan çiftdilli eğitimi eleştirel eğitim felsefesi ile yapılandırmak önemli bir kazanım olacaktır. Bu türden bir yapılanma, şüphesiz bir bütün olarak Ermeni okullarında eğitim kalitesini artıracak, öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimini hızlandıracak, ailelerin okullara bakışını dönüştürecek ve Ermeni toplumuyla beraber Türkiye'deki tüm toplumların daha demokratik bir ortamda eşitlik içinde yaşamasına büyük katkıda bulunacaktır.

Anadili ile İlgili Temel Kavramlar

Anadili: Herkesin üzerinde hemfikir olduğu bir anadili tanımı olmasa da genellikle kabul gören iki yaklaşım vardır. Birincisi, çocuklukta ilk duyulan, ev içinde konuşulan dili anadili olarak kabul etmektedir. İkincisi ise, kişi bu dili konuşamıyorsa dahi kendisini özdeşleştirdiği kültürün dilini, atalarının dili olarak tanımladığı dili anadili olarak tanımlar.

Anadilinde eğitim: Öğrencilerin kültür ve kimlik bakımından ait oldukları anadilinin, eğitim dili olarak kullanıldığı modeldir.

Anadili temelli çiftdilli/çokdilli eğitim: Öğrencilerin anadillerinin öncelikli eğitim dili olduğu, okur-yazarlığın anadili aracılığı ile öğretilmeye başlandığı, kademeli olarak ikinci ve üçüncü bir dilin, başta ders olarak, daha sonra da bazı derslerin eğitim dili olarak müfredata dahil edildiği eğitim sistemidir.

Birinci dil: Genelde çocuğun doğduktan sonra çevresinde ilk duyduğu ve/veya kendisini en iyi şekilde ifade ettiği dil olarak tanımlanır.

Çiftdilli/Çokdilli eğitim: Okur-yazarlık dersleri dahil, çeşitli müfredat derslerinin en az iki veya daha fazla dil aracılığıyla yapıldığı eğitim türüdür. Ermeni okullarında uygulanan eğitim modeli buna örnek gösterilebilir.

Dil değiştirme: Daha çok dilsel azınlık topluluklarına mensup bireylerin, kendi anadillerini unutup yalnızca egemen dili veya dilleri konuşmaları durumudur.

Dil kaybı: Bir dilin artık hiçbir kullanıcısının kalmadığı durumdur.

Dil koruma: Kullanıcılarının uzun süre azalma eğilimi gösterdiği ve yok olma riski taşıyan bir dilin, çeşitli yollarla korunup yeni nesillere aktarılmaya çalışılmasıdır.

Dili yeniden canlandırma: Atalarının dillerini öğrenebilme ve kullanabilme imkânı olmamış kişilerin, o dilleri yeniden öğrenebilmesi için yapılan müdahalelerdir. Dünyada en bilinen örnekleri Katalanca ve İbranicedir.

Dillerarası aktarım: Dilsel becerilerin, yeniden öğrenilme gereği duyulmadan, diğer bir dile aktarılmasıdır. Örneğin, bir dilde okur-yazarlık becerileri öğrenmiş bir kişi, bu becerileri başka bir dile çok daha hızlı ve rahat bir şekilde aktarabilir.

Dilüstü farkındalık: Dilin doğası hakkında bilinçli bir şekilde düşünebilme yetisidir. Bu sayede farklı diller arasında birtakım beceriler ve bilgiler karşılıklı olarak aktarılabilir ve bu da konuşma esnasında ihtiyaca göre bir dilden diğerine geçiş yapabilme ve çeviri gibi süreçleri kolaylaştırır.

Ekleyici dil öğrenimi: Çocukların anadillerini koruyarak yeni diller öğrenmeleri anlamında kullanılan bir kavramdır.

Eksiltici dil öğrenimi: Dilsel azınlık topluluklarına mensup öğrencilerin kendi anadillerini unutmaları sağlanarak, onlara egemen bir dilin öğretilmesi biçimidir.

Gerileme: Kişinin yeni bir dil öğrenme sürecinde anadilini veya önceki dilini kademeli olarak unutmaması durumudur.

İskele kurma: Dil öğretimi alanında, öğrencilerin yeni bir dili öğrenirken daha önce bildikleri dil veya dillerin destek olarak kullanılması ve yeni dilin bu temel üzerine kurulmasıdır. Bu yaklaşım, dillerin birbirlerinin destekçisi olabildiklerini ve uygun yöntemler kullanıldığı takdirde, yeni dil öğrenme sürecini ciddi anlamda kolaylaştırabileceğini benimsemektedir.

Kimlik onaylama: Özellikle azınlık topluluklarına mensup çocukların dilsel ve kültürel özelliklerinin, okul müfredatı ve sınıf içi pratiklerde kabul görmesi ve bunun çocukları zenginleştiren özellikler olduğunun düşünülüp buna göre davranılmasını ifade eder.

Miras dili: Genellikle egemen bir dilin yaygın olarak konuşulduğu bağlamda, evde konuşulan veya duyulan ya da konuşulmasa da kültürel olarak aidiyet hissedilen dildir.

Kitapçıkta İsmi Geçen Biliminsanları

Prof. Dr. Jim Cummins, Kanada'da Toronto Üniversitesi'nde Ontario Enstitüsü Eğitim Fakültesine Bağlı Müfredat, Öğretim ve Öğrenim Bölümü dekanıdır. Cummins'in araştırmaları, dil ve okur-yazarlığın geliştirilmesinde teknolojinin olası rolleri kadar, çokdilli okul bağlamlarında okur-yazarlığın geliştirilmesine de odaklanmıştır. Son yıllarda Cummins, çokdilli okullardaki öğrencilerin okur-yazarlıklarını artırma yollarını belirlemek için öğretmenlerle birlikte çalışmalar yapmaktadır.

Prof. Dr. Tove Skutnabb-Kangas, elli yılı aşkın bir süredir azınlıkların dil hakları mücadelesine aktif olarak katılmaktadır. Dilsel insan hakları, çokdilli eğitim, İngilizcenin başka dillerin kaybolması pahasına yaygınlaşması, dilsel ve kültürel çeşitlilik ile biyoçeşitlilik arasındaki ilişki, başlıca araştırma alanlarını oluşturmaktadır.

Prof. Dr. Carol Benson, pedagoji dersleri verdiği İsveç'teki Stockholm Üniversitesi Öğrenme ve Öğretme Merkezi'nde çalışmaktadır. Benson'un araştırma alanları çift ya da çokdilli bağlamlarda öğrenci ve öğretmenlerin kendilerine özgü yeteneklerinin incelenmesi, anadili temelli eğitimi etkili bir biçimde uygulama yöntemlerinin belirlenmesi ve anadili temelli eğitimin kız çocuklarının eğitimini nasıl kolaylaştıracağına incelenmesi gibi konuları içermektedir.

Prof. Dr. Colin Baker, emekliye ayrılmadan önce Galler'deki Bangor Üniversitesi'nde Çiftdillilik Araştırma Merkezi'nin müdürlüğünü yapıyordu. Çiftdillilik ve çiftdilli eğitim hakkında yazdığı 15'ten fazla kitap ve 40'ın üzerinde makale ile bu alanda en bilinen biliminsanlarının başında gelen Colin Baker, aynı zamanda Galler halkının dil mücadelesinin de aktif savunucularından biri olmuştur.

Anadili ve Çiftdillilik ile İlgili Başlıca Türkçe Kaynaklar

A) Dünya'da ve Türkiye'de Dil Politikaları ve Planlaması

1. Skutnabb-Kangas, Tove; Phillipson, Robert; Mohanty, Ajit ve Panda, Minati (2013). Çokdilli Eğitim Yoluyla Toplumsal Adalet. Eğitim-Sen Yayınları.
2. Darder, Antonia, (2010), Dil Pedagoji ve İktidar: Dilsel Soykırım Siyasetine Karşı Çıkmak, Uluslararası Katılımlı Anadili Sempozyumu-2, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
3. Coşkun, Vahap; Derince, M. Şerif ve Uçarlar, Nesrin (2010), Dil Yarısı: Eğitimde Anadilinin Kullanılması ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri. DİSA, Diyarbakır. Birinci ve İkinci Bölümler.
4. Kök, Kemal ve diğerleri (2005), Anadilde Eğitim ve Azınlık Hakları, İstanbul: Sorun Yayınları.
5. Yıldız, Kerim ve Koray Düzgören. Bir Dilin İnkârı: Türkiye'de Kürtçe Hakkı, Londra, Kurdish Human Rights Project Yayını, 2002.
6. Ersanlı, Büşra (2010). Türkiye'de Anadili Algısı ve Siyaset. Uluslararası Katılımlı Anadili Sempozyumu-2, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
7. Crystal, David, (2010), Dillerin Katli. Bir Dilin Ölümü Bir Milletin Ölümüdür, Çev. Gökhan Cansız, İstanbul: Profil yayınları, 2. baskı.
8. DİSA - Önce Anadili Broşür Serisi. Birinci, Beşinci ve Altıncı Broşürler. <http://disa.org.tr/anasayfa.html>.
9. İstanbul Kürt Enstitüsü, Dil Hakları ve Dil Politikaları, Anadilinde Eğitim Konferansına Sunulan Tebliğ, 29-30 Kasım 2003. Diyarbakır. <http://www.enstituyakurdi.org/dokuman/teblig001.pdf>.
10. İnal, Kemal, (2012), Dil ve Politika, Dilin kökeni, etnik boyutu ve kimlikle ilişkisi, Ankara: Ütopya Yayınları.

B) Farklı Ülkelerde Anadili Tartışmaları ve Uygulamaları

1. Ayan, Ceyhan Müge ve Dilara Koçbaş. “Çiftdillilik ve Eğitim”, İstanbul, Eğitim Reform Girişimi, Sabancı Üniversitesi, 2009.
2. Ayan, Ceyhan Müge. “Eğitimde Çokdillilik ve Ayrımcılık: Sosyolojik, Eğitimsel ve Dilbilimsel Perspektifler” içinde Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, Ayrımcılık. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.
3. Coşkun, Vahap; Derince, M. Şerif ve Uçarlar, Nesrin (2010), Dil Yarası: Eğitimde Anadilinin Kullanılması ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri. DİSA, Diyarbakır. Beşinci Bölüm.
4. Şahin, Liaisen (2010). Anadilinde Eğitime İlişkin Sovyet Deneyimi. Uluslararası Katılımlı Anadili Sempozyumu-2, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
5. DİSA - Önce Anadili Broşür Serisi. İkinci ve Dördüncü Broşürler. <http://disa.org.tr/anasayfa.html>.

C) Türkiye’de Sosyodilsel Durum ve Anadili Tartışmaları

1. Coşkun, Vahap; Derince, M. Şerif ve Uçarlar, Nesrin (2010), Dil Yarası: Eğitimde Anadilinin Kullanılması ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri. DİSA, Diyarbakır. Üçüncü ve Dördüncü Bölümler.
2. Derince, M. Şerif (2012). Anadili Temelli Çokdilli ve Çokdiylektli Dinamik Eğitim: Kürt Öğrencilerin Eğitiminde Kullanılabilecek Modeller. Diyarbakır, DİSA. Birinci Bölüm.
3. Eğitim-Sen (2011), Eğitimde Anadilinin Kullanımı ve Çiftdilli Eğitim; Halkın Tutum ve Görüşleri, Eğitim-Sen Türkiye Taraması, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara.
4. Fırat, Bahar Şahin (2010). Burada Benden Birşey Yok mu Öğretmenim. İstanbul, Tarih Vakfı. Sayfa 41-44.
5. Öpengin, Ergin (2010) Türkiye’de Kürtçe’nin Durumuna Toplumdilbilimsel bir Bakış. Birikim, sayı 253, sayfa 28-36.
6. Minority Rights Group-Türkiye, Unutmak mı Asimilasyon mu? www.minorityrights.org/download.php?id=953.

D) Eğitim’de Anadilinin Yeri: Teorik Yaklaşımlar

1. Gök, Fatma (2010), Eğitim Hakkı Bağlamında Anadilinde Eğitim, Uluslararası Katılımlı Anadili Sempozyumu-2, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
2. Coşkun, Vahap; Derince, M. Şerif ve Uçarlar, Nesrin (2010), Dil Yarası: Eğitimde Anadilinin Kullanılması ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri. DİSA, Diyarbakır. Dördüncü Bölümün Son kısmı (sayfa 90-95 arası).
3. Derince, M. Şerif (2012), Anadili Temelli Çokdilli ve Çokdiylektli Dinamik Eğitim: Kürt Öğrencilerin Eğitiminde Kullanılabilecek Modeller. Diyarbakır, DİSA. İkinci Bölüm.

E) Çokkültürlülük ve Çokdillilik Bağlamında Anadili

1. Ünal, L. Işıl,(2010), Çokkültürlülüğü Hak Temelinde Anla(mlandır)mak: Eğitimde Çokkültürlülük İçin Bir Çerçeve, Uluslararası Katılımlı Anadili Sempozyumu-2, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
2. Doytcheva, Milena, (2009), Çokkültürlülük, Çev. Tuba Akıncılar Onmuş, İstanbul: İletişim Yayınları.

F) Diğer Yönleri ile Anadili

1. Öğretmen Yetiştirme ve Anadili: DİSA - Önce Anadili Broşür Serisi. Üçüncü Broşür. <http://disa.org.tr/anasayfa.html>.
2. Toplumsal Cinsiyet ve Anadili: Derince, M. Şerif Derince (2012). Toplumsal Cinsiyet, Eğitim ve Anadili. Diyarbakır. DİSA.
3. Eğitim Sistemleri ve Anadili: Derince, M. Şerif (2012). Anadili Temelli Çokdilli ve Çokdiylektli Dinamik Eğitim: Kürt Öğrencilerin Eğitiminde Kullanılabilecek Modeller. Diyarbakır, DİSA. İkinci Bölüm.
4. Anadili ve Maliyet: DİSA - Önce Anadili Broşür Serisi. Üçüncü Broşür. <http://disa.org.tr/anasayfa.html>.
5. Baker, Colin (2011). İkidilli Eğitim: Anne-babalar ve Öğretmenler için Rehber, Çev. Sezi Güvener, Heyamola Yayınları, İstanbul.
6. Dink, Hrant,(2003), Anadilinde Eğitimin Düşünsel (Yetenek ve Kapasite) Gelişime Etkileri, Uluslararası Katılımlı Anadili Sempozyumu-1, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.

Ermeni Okulları
2012-2013 Öğretim Yılı Öğrenci Sayıları

Okul Adı	Kız	Erkek	Toplam	Kontenjan
Surp Haç Lisesi	37	35	72	209
Getronagan Lisesi	118	90	208	272
Esayan Lisesi	79	59	138	241
Esayan İlköğretim	79	85	164	290
Pangalti Lisesi	42	48	90	277
Pangalti İlköğretim	99	96	195	329
Sahakyan-Nunyan Lisesi	95	57	152	390
Sahakyan-Nunyan İlköğretim	137	133	270	400
Karagözyan İlköğretim	53	70	123	282
Karagözyan Anaokulu	30	24	54	75
Kalfayan İlköğretim	43	20	63	176
Merametsiyan İlköğr. Feriköy	97	85	182	663
Anarat Hıgutyun İlköğr. Samatya	22	34	56	139
Aramyan-Uncuyan İlköğretim	91	72	163	321
Tarkmançats İlköğretim	78	68	146	240
Bezciyan İlköğretim	63	95	158	354
Dadyan İlköğretim	199	195	394	476
Yeşilköy İlköğretim	124	110	234	331
Mihitaryan İlköğretim Bomonti	17	24	41	202
Levon Vartuhyan İlköğretim	40	44	84	204
Toplam	1543	1444	2987	5871

Kaynak: Türk-Ermeni Azınlık Okulları Öğretmenleri Derneği

Bir tekerlek (bir dil)
sizi belli bir yere kadar
götürebilir.

Biri büyük,
biri küçük olsa da
gidebilirsiniz.

Oysa tekerleklerin her ikisi de
eşit büyüklükteyse ve güzelce şişirilmişse
çok daha hızlı gidersiniz.

Fakat elbette, tekerlekleri yapan kişinin
bunları neden yaptıklarını bilmesi
koşuluydu...

Bir de bunun dengeli dört tekerlekli bir araba olduğunu düşünün!